

Irena Lazar

IV. MEDNARODNI KOLOKVIJ O NORIŠKO-
PANONSKIH AVTONOMNIH MESTIH
Celje, 22.–25. september 2008

Organizacija mednarodnih kolokvijev Noriško-panonska avtonomna mesta se je pričela na pobudo slovenskih ter avstrijskih arheologov in antičnih zgodovinarjev leta 1998. S temi srečanji so želeli preseči okvir sodobnih političnih danosti in meja obstoječih držav ter združiti znanstvenike in specialiste širšega srednjeevropskega območja na podlagi arheoloških, zgodovinskih in seveda interdisciplinarnih raziskav rimske dobe. Ožji okvir srečanj vključuje nekdanji rimski provinci Norik in Panonija z njunim sosedstvom, osredotočen pa je predvsem na tako imenovana avtonomna mesta rimske dobe in njihov razvoj. To pomeni raziskovanje nastanka, rasti in delovanja mest, ki so imela uradni status podeljen s strani rimske države (municipiji in kolonije) in s tem vse pripadajoče avtonomne pravice – mestno upravo, mestni teritorij itd. Vsako mesto je imelo svoje upravno območje – ager. To so bila dokaj velika območja, saj je od tega mesto živelo. Skoraj celotno ozemlje današnje Slovenije je bilo deljeno na pet agrov, ki so pripadali štirim mestom s središčem na naših *tleh* (*Emona*–Ljubljana, *Celeia*–Celje, *Neviodunum*–Drnovo, *Poetovio*–Ptuj) in mestu *Tergeste* (Trst). V to ozemlje so bila vključena tudi druga manjša naselja z nižjim statusom. Po imenu znanih in lokaliziranih je v Sloveniji okoli 30 naselij iz rimske dobe, za prav toliko naselbin so znana antična imena, ni pa še znana njihova lokacija. Kot manjša regionalna središča so se uveljavila še naselja, kot so *Egida* (*Aegida*) – Koper, *Kastra* (*Castra*) – Ajdovščina, *Praetorium Latobiorum* – Trebnje, *Karnij* (*Carnium*) – Kranj; kot važni cestni postojanki pa sta izstopali *Atrans* – Trojane in *Ad Pirum* – Hrušica. V okviru širših raziskav mestnih območij je tako v raziskave vključeno celotno območje provinc.

Od prvega kolokvija dalje (Brdo, 1999, Slovenija) je v veljavi širše začrtan okvir raziskav, ki pa je nato za vsak kolokvij posebej s strani organizacijskega odbora (sestavljajo ga po dva člana iz vsake sodelujoče države in v okviru tega predstavniki že organiziranih kolokvijev) opredeljen s podrobno temo. Tema prvega kolokvija je bila posvečena topografiji avtonomnih mest. Več desetletij dolge raziskave in strokovno delo, ki je bilo večinoma zelo razpršeno objavljeno, je bilo končno predstavljeno v strnjeni obliki in po končanem kolokviu zbrano v tri zvezke obsegajočo publikacijo, ki danes pomeni temelj vseh nadaljnjih raziskav za noriško-panonska mesta (izdal Narodni muzej Slovenije, serija *Situla*, Ljubljana 2002–2004). Drugi kolokvij je bil organiziran v Budimpešti (2002, Madžarska) in je bil posvečen odnosu in razmerjem rimske vojske in njene organizacije do avtonomnih mest. Katera naselja so

nastala na osnovi vojaškega tabora (na primer *Petoviona*), kako je potekal razvoj v mestih brez vojske in vojaških posadk (na primer *Celeja*) in kje so še številna vprašanja v odnosu med legijskimi posadkami in nastankom mesta (na primer *Emona*). Publikacija je izšla leta 2005 v Budimpešti (*Aquincum nostrum II*).

Tema tretjega kolokvija (St. Pölten, 2005, Avstrija) je bila posvečena bivalnim razmeram in bivalni kulturi – strnjena je bila pod skupnim naslovom *Domus*. Osredotočili smo se na vrste bivalnih objektov znotraj posameznih mest, razvoj privatnih stanovanjskih objektov po posameznih mestih, njihovo obliko, notranjo opremo, vplive italske tradicije na bivalno kulturo noriško-panonskih mest, kakšen je bil odnos med zgodnjimi mesti in naselji iz pozne antike v smislu bivalne kulture itd. Publikacijo z naslovom *Domus – Das Haus in den Städten der römischen Donauprovinzen* je pod uredništvom Petra Scherrerja izdal Avstrijski arheološki inštitut (Österreichisches Archäologisches Institut, Sonderchriften Bd. 44) leta 2008 in je bila predstavljena na kolokviu v Celju.

Tema sestanka v Sloveniji, ki je bila za organizatorja izbrana na zadnjem srečanju v Avstriji, je bila *Rimska religija – javno in privatno*. Zajela je torej religijo v javnem in privatnem življenju – uradno rimsko religijo, lokalna boštva in kulte, javna svetišča v mestih, cesarski kult, vraževerje in prerokovanje, religiozne navade vsakdana, religijo v okviru posmrtnih verovanj itd. Na ta način smo predstavili stanje raziskav na vseh področjih, povezanih z rimsko religijo, in še posebej opozorili na nova odkritja v zadnjih petnajstih letih. V tem pogledu je bilo še posebej veliko novosti v provinci Norik, se pravi na območju Avstrije in Slovenije: svetiščni kompleks v *Celeji*, raziskave na Štalenski gori, v *Virunu* itd., če omenimo le najbolj znana, pa tudi v *Petovionu* (Panonija) so v zadnjih desetletjih odkrili nove mitreje in druga dejstva o rimski religiji. Prav zaradi izjemnih novih arheoloških odkritij v zadnjih osmih letih, ki smo jim priča v Sloveniji in za katere vlada izjemno zanimanje med domačo in tujo strokovno javnostjo, je bila Slovenija ponovno izbrana za organizatorja tega znanstvenega srečanja.

Organizatorji smo kot običajno na srečanje osebno povabili nekatere strokovnjake, ki so pripravili vabljen predavanja na razpisano temo. S tem smo pokrili teritorije posameznih mest in izpostavili nekatere specialistične raziskave. Zaradi odziva na prejšnje kolokvije smo na srečanje povabili tudi kolege iz Srbije, Italije, Romunije in Bolgarije, ki so želeli kot sosedске države prikazati svoj del raziskav na razpisano temo in tako prispevati dodaten pogled na razvoj religije in religioznih predstav rimske dobe na območju srednje in jugovzhodne Evrope.

Vsebinski poudarek organizatorjev Inštituta za dediščino Sredozemlja Univerze na Primorskem in Pokrajinskega muzeja Celje je bil dan seveda *Celeji* in izjem-

nim novim odkritjem v zadnjih osmih letih ter raziskavam v Sloveniji. V ta namen smo pripravili poseben sklop predavanj prvi dan kolokvija. Na predavanjih smo predstavili svetiščni kompleks iz poznega latena in zgodnje rimske dobe v Celeji, svetišče kapitolske trojice iz Celeje, raziskave lokalnih boštev na ozemlju Slovenije, analize nagrobnih spomenikov Petovione in še nekaterim. Slišali smo predavanja, ki so jih pripravili Irena Lazar: The world of gods and religious life in Roman Celeia (Celje), Andrej Gaspari, Matjaž Novšak, Robert Krempuš, Jure Krajšek, Rene Masaryk: The discovery of a Late Celtic sanctuary and three Gallo-Roman temples in Celje (Celeia), Julijana Visočnik: Possible connection of phrase *crudeles parentes* from funerary stele for *Aurelius Secundinus* and his family (CIL III 5246) to the Cult of Isis, Marjeta Šašel Kos: Cernunos in Slovenia?, Mojca Vomer Gojkovič: Bog Liber, boginja Venera in pitje vina v Petovionu in Maja Jerala: The topography of cults in *Poetovio*.

Predavanja o širših vprašanih rimske religije sta predstavila Peter Scherrer in Franz Glaser. Prvi je govoril o vlogi in strukturi osrednjih mestnih svetišč (Kapitolium, Kaisertempel oder lokale Stadtgottheit? Funktion und Struktur der Hauptheiligtümer der Städte in Noricum und Pannonien), drugi pa o koloriranju antičnih spomenikov in našem vedenju ter prenosu teh spoznanj v prakso (Die Farben der Götter. Wie bunt waren die Götterbilder wirklich?).

Sledila je predstavitev avstrijskega dela Norika, kjer so predavali Heimo Dolenz: Drei italische Tempelbezirke im Zentrum Noricums, Werner Jobst: Die Verehrung der kapitolinischen Trias auf dem Pfaffenberg/Carnuntum, Stefan Groh, Helga Sedlmayer: Der pagane Kultbezirk des *Latobius Maromogius* auf dem Burgstall bei St. Margarethen im Lavanttal (Österreich, Kärnten), Ingrid Weber-Hiden: Silvanus in Carnuntum – epigraphische Zeugnisse, Bernhard Schrettle: Offene Fragen zur Chronologie und Rekonstruktion der kaiserzeitlichen Tempel auf dem Frauenberg bei Leibnitz – die Ergebnisse der Grabungen 2008 in Reinhold Wedenig: Sakralgraffiti aus Noricum.

Madžarski del province Panonije so predstavili kolegi iz Szombathelyja in Budimpešte, kjer vsako leto potekajo obsežna izkopavanja zaradi izredne gradbene aktivnosti.

László Borhy je govoril o epigrafskih spomenikih rimske religije iz Brigetia (Epigraphische Denkmäler der römischen Religion in Brigetio), Mitri posvečene oltarje iz Savarije je zbral Péter Kiss (Mithraic Altars from Savaria), o kadilnicah iz Salle pa je predavala Eszter Harsányi (Die Räucherschalen als Zeugnisse privater Religiosität in Salla). Sklop predavanj o Akvinku (*Aquincum*-Budimpešta) so predstavile kolegice iz muzeja Aquincum v naslednjih predavanjih: Krisztina Szirmai: Statues and reliefs from the Aquincum Military Town, Orsolya T. Láng: Sanctuaries in the northeastern zone of

the Aquincum Civil Town – are they there at all, Paula Zsidi: Kultstätten in der Topographie der Zivilstadt von Aquincum, Katalin H. Kérdő: Zur Frage der Heiligtümer des Statthalterpalastes von Aquincum.

Sklop predavanj smo zaključili z izredno zanimivim predavanjem o raziskavah v Varaždinskih Toplicah na Hrvaškem (Dorica Nemeth Ehrlich, Dora Kušan, Latest archaeological excavations of the Forum in Varaždinske Toplice – *Aquae Iasae*), kolegici iz Beograda pa sta spregovorili o odnosu med poganskimi kultu in krščanstvom na območju Sremske Mitrovice in Niša v pozni antiki (Ivana Popović: Pagan Cults and Christianity in *Sirmium* from the 3rd to the Middle of the 5th Century, Gordana Milošević: Pagans and Christians in *Naissus*).

Sestanek je ustrezno sovpadal z letom medkulturnega dialoga v EU, saj smo v tem času želeli še posebej poudariti tudi našo znanstvenoraziskovalno dejavnost v okviru srednje Evrope in EU kot celote ter naše bogato mednarodno sodelovanje na tem področju. Prav zaradi tega je srečanje – poleg obeh glavnih organizatorjev – finančno podprla tudi Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Za udeležence smo v teku dela organizirali ogled arheoloških spomenikov v Sloveniji, ki so povezani z razpisano temo (Šempeter, Celje, Ptuj), in jim predstavili bogato bero novih arheoloških publikacij iz Slovenije.

Dosedanji kolokviji so prinesli obsežne publikacije, objavljene v svetovnih jezikih, dostopne vsem, ki se ukvarjajo z arheologijo in zgodovino rimske dobe. Pomenijo temeljno literaturo, ki prvič po letu 1975, ko je bila izdana mednarodna serija o rimskih provincah (Noricum, Pannonia, Dalmatia), spet prinaša vsa do sedaj zbrana odkritja in jih strnjeno povzema v temeljnih člankih, skupaj z vso potrebno literaturo. Seveda moramo poudariti, da bomo tudi rezultate IV. kolokvija objavili v posebni publikaciji, ki bo izšla v seriji *Annales Mediterranea* Inštituta za dediščino Sredozemlja UP ZRS in v sodelovanju s Pokrajinskim muzejem Celje. Publikacija bo kot običajno večjezična in tako dostopna domači in tuji strokovni javnosti, ki se ukvarja z raziskovanjem antične arheologije in zgodovine ter še posebej religije v rimski dobi.

Irena Lazar

DNEVI ARHEOLOGIJ V PIRANU
Piran, 18.–19. oktober 2008

Na pobudo Inštituta za dediščino Sredozemlja UP ZRS in Slovenskega arheološkega društva smo oktobra 2006 v Piranu prvič organizirali mednarodno arheološko srečanje Dnevi arheologije. Naš namen je bil zbrati ter predstaviti delo in raziskave kolegov z jadranskega, srednjeevropskega in tudi balkanskega prostora in, ne